

Po Smilgių kraštą

[Petras Juknevičius](#)

Kelionės trukmė 3 – 4 val. Schemoje pažymėtos vietos, kuriose siūloma sustoti ar trumpam stabtelėti. Iš Panevėžio vykstame keliu Šiauliai – Panevėžys.

Neprivažiuavus Šuojos ties Švaininkais, pasukame į dešinę ir jos kairiuoju krantu "prieš srovę".. Švaininkai – sena vietovė. Literatūroje minimas Švaininkų kapinynas, Livonijos kronikininkai vietovę mini 1368 m. ir 1371 m. Kelio kairėje pusėje - 1974 m. įrengtas 24 ha Šuojos tvenkinys. Prie tvenkinio yra Komarų dvaro sodybos fragmentai.

Toliau kelias veda per Zacišių kaimo laukus. Čia nebėra sodybos, kurioje 1918 m. gimė žymus dailininkas Kazimieras Žoromskis. Kitame Šuojos krante – senas Kairių kaimas. Šalia kaimo kapinaičių būta pilkapių.

Pravažiuojame Pavinkšnių kaimą, kurio pavadinimas kilęs nuo Šuojos intako Vinkšnupio. Prie pat kelio gražiai prižiūrimos veikiančios kapinaitės.

Kitame Šuojos krante ištįsęs Gilbonių kaimas, dar išlaikęs gatvinį rėžinį planą. Pirmojo pasaulinio karo metais daug sodybų sudegė. Šiame kaime 1905 m. gimė poetas Albinas Baltramiejūnas – Gilbonis, bolševikų nukankintas 1941 m. Rainių miškelyje. Kaime išlikusi poeto tėviškė (1). Literatūroje minimi Gilbonių pilkapiai buvo sunaikinti XX a. pr. Išlikęs vėlyvesnis kapinynas.

Trumpam verta užsukti į Sujetus. Čia yra dvaro sodybos fragmentai, parkas – gamtos paminklas. Sujetų dvaras priklausė Karpiams, vėliau atiteko Meištaivičiams. Prie buvusių kultūros namų yra paminklinis akmuo su Salomėjos Nėries bareljefu, pastatytas 1975 m. (2). Vėl grįžtame į kelią. Pravažiuavus Naurašilių miškelį, verta stabtelėti prie šio kaimo kapinaičių. Čia palaidota skulptoriaus B. Bučo pamotė, čia amžinam poilsiui atgulė G. Petkevičaitės – Bitės mokinys Silvestras Juozėnas (1888 – 1986). Prie kapinaičių rymo mitologiniai akmenys "Mukolai": tėvas ir sūnus (3). Pasak padavimo, tai akmenimis paversta valstiečio šeima. Mukolas, nusižengdamas Dievo įsakymui, šventą dieną dirbo. Užtai jo šeima ir buvo paversta akmenimis. Kitus "šeimos narius" dar XIX a. suskaldė kumečiai. Kadangi iš suskaldytų akmenų bėgęs kraujas, dvarininkas kitus akmenis skaldyti uždraudęs. Žmonės tikėdavo akmenų stebuklinga galia. Dar XX a. pirmojoje pusėje buvo siūloma nemokančiam matematikos mokiniui apeiti aplink Mukolą, sukalbėti 3 "Sveika Marija".

Vėl leidžiamės į kelionę. Kairėje matyti skulptoriaus Bernardo Bučo (1903 – 1979) giminė. Rodyklė nukreipia iš vieškelio į kelią, vedantį į Puziniškį. Kelias vingiuoja eglynėliu, o už jo – Puziniškio kaimas. Netoli legendomis apipintas Lelijų kalnelis, kuriame palaidotas tragiškai gyvenimą baigęs G. Petkevičaitės – Bitės giminaitis. Atokiau miške yra "Paliokų kalnelis", kur stovyklavavo 1863 – 1864 m. sukilėliai.

Nuo Puziniškio kaimo alėja veda į Puziniškio dvarelį – rašytojos G. Petkevičaitės – Bitės giminę. Iš visų dvaro pastatų telikęs gyvenamasis namas. Jis pastatytas pagal rašytojos brolio Jono parengtą projektą. Apie rašytojos, kultūros ir visuomenės veikėjos G. Petkevičaitės – Bitės gyvenimą pasakoja pastate 1987 m. įrengta memorialinė ekspozicija (aut. A. Bočiulytė, arch. V. Šepkus). Iš Puziniškio vėl grįžtame į vieškelį ir toliau keliaujame Smilgių link. Pakelyje Sinkonių, Ledakupio, Pažvėrinų kaimai. Iš Pažvėrinų dvarelio telikę tik du ažuolai žymi vieno Lietuvos socialdemokratų partijos kūrėjo, Kauno universiteto docento Alfonso Moravskio (1868-1941) giminę. 2000 m. rugsėjo mėnesį Pažvėrinuose prie kelio buvo pastatytas paminklinis akmuo Moravskių atminimui (5). Netrukus privažiuojame Smilgius. Miestelio kūrimosi pradžia susijusi su bažnyčios istorija. Pirmoji bažnyčia čia buvo pastatyta 1661 m. Dabartinė, trečioji bažnyčia čia stovi nuo 1764 m. Ji medinė, trinavė, kryžminio plano. Bažnyčios viduje dominuoja rokoko stiliaus centrinis altorius. Yra ir kitų dailės paminklų. Pati bažnyčia – architektūros paminklas. Šventoriaus kampe – medinė trijų tarpnių varpinė, statyta XIX amžiuje. Pasakojama, kad ji buvusi sumontuota per vieną naktį, nes carinė valdžia nedavusi leidimo jos statybai.

Smilgiuose yra buvęs dvaras. Miestelyje buvo pašto stotis, 1806 m. įsteigta mokykla. Šio krašto istoriją atspindi du muziejai: vienas, visuomeninis, yra vidurinėje mokykloje, kitas – 1979 m. įkurta etnografinė XIX a. pab. – XX a. pr. vidutinio valstiečio sodyba, priklausanti Panevėžio kraštotyros muziejui (6).

Miestelio centre, prie bažnyčios yra paminklas stalinizmo aukoms, kiek toliau – medinis paminklas žymiausiam šių apylinkių knygnešiui A. Bataičiui (1854 – 1930). Miestelio kapinėse ir jo kapas. Šalia miestelio kapinių yra Antrajame pasauliniame kare žuvusių tarybinių karių kapai.

Iš Smilgių keliu Šiauliai – Pasukame į namus.